Bediüzzaman’ın Siyasî ve Sosyal Görüşleri Işığında Cumhuriyetin İdealinin Anahtarı

Bediüzzaman Said Nursi’nin, “Yeni Said” olarak tanımlanan döneme intibaktan sonra kendini tamamen “iman hakikatleri”ni neşre ve tebliğe hasrettiği, üzerinde tartışma götürmez bir gerçektir. Dolayısıyla bu makalenin amacı, onun bu gayesine hizmet edebilecek siyasi ve sosyal ortamın özelliklerini satırbaşlarıyla da olsa işaret etmekten ibaret kalacaktır.

Hiç şüphesiz araştırmacılar, Bediüzzaman’ın telif ettiği Risale-i Nurları taradıklarında; onun, ilâhiyatın dışındaki sahalarda da görüşlerinin ipuçlarını yakalayacaklardır.

Osmanlı Türkiye’sinin Mutlakiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde aktif olarak siyasetin içinde gördüğümüz “Eski Said”, bu siyasi aktivitesinin yanında, bir milis kumandanı olarak Doğu Anadolu’nun Rus-Ermeni karma güçlerince istilasına bilfiil çarpışarak karşı çıkmıştır.

Bediüzzaman, İslâm dünyasının selâmeti ve İttihad-ı İslâm dâvasına hizmette gerekli olduğuna inandığı bütün

platformlarda bilfiil hizmette bulunmuştur. Çünkü onun amacı, insana ve insanlığa hizmettir.

İnsan, İslâma göre "eşref-i mahlûkat"tır. Hele Müslümanlar için bu şeref, uğruna kâinatın halk edildiği Habibullahın ümmeti olmakla en büyük değerini kazanmıştır. Böylelikle, Müslümanların, dünya hayatında hem çeşitli hakları, hem de mesuliyetleri vardır. Bu cümleden olmak üzere Müslümanlar "medeniyet"e layıktır. O günlerde İslâm âleminin iktisadî zaafiyet ve siyasi açıdan da sömürgecilerin tahakkümü altında oldukları düşünülürse, Bediüzzaman'ın neden Müslümanların içinde bulundukları ortamı hazmedemediği ortaya çıkacaktır.

İşte, bu konuda sözü ona bırakalım:

"Hakiki medeniyet, nev-i insanın terakki ve tekemmülüne ve mahiyet-i nev'iyyesinin kuvveden fiile çıkmasına hizmet ettiğinden, bu nokta-i nazardan medeniyeti istemek, insaniyeti istemektir.

"Hem de mânâ-yı meşrutiyete ibtilâ ve muhabbetimin sebebi budur ki: Asya'nın ve âlem-i İslâmın istikbalde terakkisinin birinci kapısı, meşrutiyet-i meşrûa ve şeriat dairesindeki hürriyettir. Ve tali ve taht ve baht-ı İslâmın anahtarı da, meşrutiyetteki şûradır."1

Yukarıdaki ifadede, onun süzgecinde insanımıza hizmet için medeniyetin şart olduğu, bu medeniyetin maalesef kaybedildiği, ihyası için de İslâm âleminin meşrutî idareye geçmesi icap ettiği, bu hürriyetin oluşacağı zeminin ise İslâmî akaide uygun bulunması gerektiği fevkalâde berrak, birbiri içine geçmiş anahtar kavramlarla vurgulanmaktadır.

Devamla Bediüzzaman, meşrutiyet ve hürriyetin de millî esaslar dahilinde vücut bulabileceğini, çağın dönemecini kavramış bir düşünür olarak açıkça vazeder. Ancak millî hayatın şekil bulacağı bir yapılanma, onun "frenk illeti" olarak tavsif ettiği "asabiyete" yada "menfi" bir cereyana geçit vermemelidir. Çünkü, bu cereyan İslâm âlemine "tefrika" getirecektir.

Bediüzzaman, "hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dâhiliyesinden ileri gelen" müsbet milliyet fikrini vurgular ki, bu da İslâmın kabul ettiği şekilde nihaî ittihada varılacak durak mahiyetindedir. Şöyle ki: Ona göre "müsbet fikr-i milliyet, İslâmiyete hâdim olmalı, kal'a olmalı, yerine geçmemeli"dir.2

Bediüzzaman, gönlünde, meşrutiyetin daha tekamül etmiş çerçevesi olarak mütalaa ettiği cumhuriyetin de siyasi kültüründe, idarenin dine hizmetkâr olması gerektiğine işaret eder. Ona göre, Şark, yani İslâm toplulukları ahlâk, mâneviyat ve kültür üzerine yoğunlaşmışlar ve bu dinamiklerden hareketle içtimai kalkınmaları sağlamışlardır. Bu itibarla kültürün temel taşı olan İslâm gerek hürriyetin sınırlarını belirleyen bir çerçeve, gerekse "milletin ihyasını" sağlayan normlar olarak korunmalıdır.

Emirdağ Lahikası'nda, devrin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı bir mektupta, bu düşüncelerini dâvâsının esas yörüngesi olarak ifade eder:

"Biz dini siyasete âlet değil, belki rıza-yı İlâhîden başka hiç bir şeye, hattâ dünyaya ve saltanata âlet etmemek bizim esas mesleğimiz olduğundan…

"Evet, biz dini siyasete âlet değil, belki vatan ve milletin dehşetli zararına siyaseti mutaassıbâne dinsizliğe âlet edenlere karşı, bizim siyasete bakmamıza mecburiyet-i kat'iye olduğu zaman, vazifemiz siyaseti dine âlet ve dost yapmaktır ki, üç yüz elli milyon kardeşlerin uhuvvetini bu vatandaki kardeşlere kazandırmaya sebep olsun."3

Bediüzzaman zaten bu hususları devrin Meclisine de açıkça belirtmişti. Millî Mücadeleyi kazandıran unsurun İslâmın baş tacı edildiği Kuva-yı Milliye ruhu olduğundan hareketle, bu cereyanın İslâm âleminde Türkler hakkında ne kadar müsbet yankılar yaptığına, dolayısı ile yardımlara sebep olduğuna işaret etmiştir.

Şimdi ise ülkenin kurtuluşunda ve Cumhuriyetin kuruluşunda denenmiş ve tutmuş olan yaklaşımın sürdürülmesini tavsiye edecektir. Bunu yaparken endişesi, o devirde giderek Türkiye'ye sirayet etmekte olan materyalizm, pozitivizm gibi cereyanlardır.

“Ben hükümet-i cumhuriyeyi, ilcâât-ı zamana göre bir kısım kanun-u medenîyi kabul etmiş ve vatan ve millete zarar veren dinsizlik cereyanlarına meydan vermeyen bir hükümet-i İslâmiye biliyorum” demekle, insanlığın, medeniyetin, cumhuriyetin “meşveret-i şer’iyeye girmeden” yükselmeyeceği inancını tekrarlamaktadır.

Osmanlı devletinin son yıllarında meşrutiyetin ilânı ile hürriyetin ilânı arasında çok fark yoktur. Aralarındaki nüanslar hürriyetin teorik, meşrutiyetin ise pratik olması ve kurumlara dayanmasındandır. Başka bir ifadeyle hürriyetin kurumlaşacağı rejim meşruti özellikler taşıyan rejimlerdir.

Bediüzzaman, meşrutiyetten bahsederken daima “meşrua” sıfatını eklemektedir. Bundan kasdı meşrutiyetin şeriat, yani İslâmın esaslarına uygun olmasıdır. Burada da zikredilecek unsurlar, şeriatın çerçevelediği meşrutiyetin özellikleridir.

Bediüzzaman, meşrutiyeti tarif ederken şöyle demektedir:

“Meşrutiyet ve kanun-u esasi işittiğiniz mesele ise; hakiki adalet ve meşveret-i şeriyyeden ibarettir. Hüsn-ü telakki ediniz. Muhafazasına çalışınız.”4

Keyfi yönetimlerin ve şahsi tasarrufların önüne ancak parlamenter yönetimlerle geçilebileceği, tarihin gösterdiği bir vakıadır. Milletin temsilcilerinden oluşan parlamento yine milletin menfaatini gözeterek en uygun kararları alacaktır. Yetkinin parlamentoda toplanmasının temelinde milletin hürriyeti ve adaletin sağlanması maksadı yatmaktadır.

Bediüzzaman, meşrutiyetin bir anayasal rejim olduğunu daima zikreder. “Meşrutiyet ve kanun-u esasi ise”5 şeklinde açıklamalarda bulunurken bu iki kavramı birbiriyle özdeş olarak kullanmaktadır.

Bediüzzaman, “yaşasın Kur’ân-ı Kerim’in kanun-u esasileri” demek suretiyle bizim toplumsal kurum ve kuruluşlarımızın İslâma dayandığını kaydetmektedir.

Bir toplumun başta yönetici ve yönetilenleri olmak üzere her ferdi; kendisini bağlayan, temel hak ve hürriyetler ile sorumluluklarını düzenleyen, önceden belli olan ve genel kabul gören kurallar bütününe sahip olunca pek çok sû-i istimallerin önü alınacak ve kurallar bütünü olan anayasa düzeninin istikrarlı bir şekilde devam etmesini sağlayacaktır.

Bu açıdan meşrutiyetin İslâmın mahiyetinde bulunduğuna dikkati çeken Bediüzzaman, bu anlayışı ile benimsediği siyasî görüş olarak hukukun üstünlüğüne dayalı, hürriyetçi ve âdil bir siyasi yapının tasvirini yapıyordu.

Onun Asr-ı Saâdeti ve dört halife devrini örnek göstererek adalet, meşveret ve kanun hâkimiyeti şeklindeki unsurla belirlediği bir model, aslında ideal bir cumhuriyetten başka bir şey değildir.

Cumhuriyet hakkındaki görüşünü, henüz Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce yukarıdaki ana esaslarla ortaya koyan Bediüzzaman, 1923’ten sonra, cumhurî rejime muhalefet iddialarıyla zaman zaman mahkemelere verilmiştir. Bunlardan 1935 yılında sevk edildiği Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesinde, cumhuriyet hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, cevap olarak: “Eskişehir Mahkeme Reisinden başka daha sizler dünyaya gelmeden benim dindar bir cumhuriyetçi olduğumu tarihçe-i hayatım isbat eder” diyerek karşılık vermiş ve buna delil olarak Siirt’te ilimle meşgul olduğu sırada, kendisine gelen çorbaları karıncalara verişini anlatmış; bunun sebebini soranlara ise:

“Bu karınca ve arı milletleri cumhuriyetçidirler. O cumhuriyetperverliklerine hürmeten tanelerini karıncalara verirdim”6 diyerek cevap vermiştir.

Esas olarak bu muhtevaya sahip bir cumhuriyet görüşü benimsediğini gördüğümüz Bediüzzaman, Türkiye’de 1923’den sonra karşılaşılan laik cumhuriyet uygulaması hakkında da yer yer görüşlerini ifade etmekten geri kalmamıştır. Ona göre, Batılı mânâdaki laik cumhuriyetin dine karşı herhangi menfi bir tavır takınmaması gerekir.

Bugün dünyada, özellikle de Batının ilerlemiş sanayi toplumlarında sadece iktisadî dürtülerle hareket eden bir toplumun demokrasiyi yaşatamayacağını, demokrasiyi ise sadece din ve kültürle tezyin etmiş faziletli insanların idame ettirebileceği düşünceleri, geçmişin acı tecrübeleri ışığında artık kabul gören prensipler haline gelmiştir.

Bediüzzaman'ın "Ben zaten dindar bir cumhuriyetçiyim" sözleri belki, bir yerde 21. yüzyıla girerken insanlığın itirafla gelebileceği noktayı o günlerde âdeta İlâhi bir kanun olarak tespitinden kaynaklanmaktadır, diyebiliriz.

Dipnotlar:

1. Bediüzzaman Said Nursi, Divan-ı Harb-i Örfi, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1993, s. 55.

2. Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, Germany 1994, s. 311.

3. Bediüzzaman Said Nursi, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, Germany 1994, s. 264.

4. Divan-ı Harb-i Örfi, s. 21.

5. A.g.e., s. 21.

6. Bediüzzaman Said Nursi, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1998, s. 357.